

Сморжевська А.Г.

Багатостороннє співробітництво в регіоні Індійського океану: перспективи й виклики для Індонезії

У статті досліджується багатостороння дипломатія Індонезії щодо формування механізмів співробітництва в районі Індійського океану. Розглядаються концептуальні засади і практичні аспекти здійснення регіональної політики Джакарти в цьому напрямі в контексті посилення її статусу впливового гравця у світі. Особлива увага приділена перспективам і проблемам реалізації дипломатії Індонезії в рамках Асоціації регіонального співробітництва Індійського океану як ключової структури взаємодії країн регіону.

Ключові слова: зовнішня політика Індонезії, Асоціація регіонального співробітництва Індійського океану, морська доктрина, архітектура безпеки, нормотворчість, багатостороннє співробітництво.

В статье исследуется многосторонняя дипломатия Индонезии относительно формирования механизмов сотрудничества в районе Индийского океана. Рассматриваются концептуальные основы и практические аспекты осуществления региональной политики Джакарты в данном направлении в контексте усиления ее статуса как влиятельного игрока в мире. Особое внимание уделено перспективам

и проблемам реализации дипломатии Индонезии в рамках Ассоциации регионального сотрудничества Индийского океана как ключевой структуры взаимодействия стран региона.

Ключевые слова: внешняя политика Индонезии, Ассоциация регионального сотрудничества Индийского океана, морская доктрина, архитектура безопасности, нормотворчество, многостороннее сотрудничество.

The article explores the multilateral diplomacy of Indonesia regarding the formation of cooperation mechanisms in the Indian Ocean region. The author examines the conceptual foundations and practical aspects for implementing Jakarta's regional policy in this direction in the context of strengthening her status as an influential player in the world. Special attention is paid to the prospects and problems of the implementation of Indonesia's diplomacy within the framework of the Indian Ocean Rim Association as the key structure of interaction between the countries of the region.

Key words: foreign policy of Indonesia, Indian Ocean Rim Association, maritime doctrine, norm building, multilateral cooperation.

УДК 32.019.5

Сморжевська А.Г.,
аспірант кафедри міжнародних
організацій та дипломатичної служби
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Сьогодні Індійський океан привертає все більшу увагу глобальних гравців, які, зважаючи на його стратегічне значення, прагнуть реалізувати власні інтереси, пов'язані з необхідністю отримати доступ до енергосировини та можливістю торгувати нею. КНР у 2011 р. отримала право на розвідку мінеральних ресурсів у західній частині Індійського океану. США також активно нарощують тут присутність для підтримання своєї політики на Близькому Сході. Поряд із цим спостерігаються тенденції зростання економік Індії та африканських країн. Індонезія завжди послідовно виступала з підтримкою ідеї створення норм поведінки в Тихому океані передусім через механізми АСЕАН. Щодо Індійського океану, то інтерес Джакарти до нього був незначним, незважаючи на те що країна мала міцні історичні зв'язки з регіоном у рамках Бандунзької конференції 1955 року та Руху неприєднання [1].

Аналіз наявної літератури засвідчив існування суперечливих точок зору щодо регіональної політики Джакарти. Одна з них полягає в тому, що останні тенденції в Південно-Східній Азії характеризуються кризою відносин держав-членів АСЕАН – організації, яка традиційно вважалась основним напрямом зовнішньої політики Індонезії, а тому для підтримання свого лідерства в регіоні країна на цьому етапі більшою мірою зосереджена на посиленні участі в Асоціації регіонального співробітництва

Індійського океану (далі – АРСІО), на що роблять наголос у працях дослідники А. Сантікаджайа та В. Шейхар [2; 3]. Інша позиція ґрунтується на скептичному баченні перспектив для Джакарти реалізувати звичну для неї «вільну та незалежну» політику в багатосторонніх форматах співпраці в Індійському океані, про що зазначають Д. Вілліс і Д. Дінарто [4; 5].

У зв'язку з цим метою дослідження є з'ясування особливостей формування нового вектору зовнішньої політики Індонезії, а саме участі в розбудові Асоціації регіонального співробітництва Індійського океану в рамках нової стратегії президента Джоко Відодо з перетворення держави в глобальну морську вісь.

АРСІО є єдиним регіональним форумом в Індійському океані, який проводить масштабну діяльність для посилення рівня співробітництва між державами-членами, а також для вирішення проблем, із якими зіштовхуються люди, які проживають на узбережжі океану. Оскільки Індійський океан є найбільшим водним простором, який поєднує Близький Схід, Східну Азію та Африку, його води стали міжнародним торговельним маршрутом, через який проходить половина світових контейнерних перевезень. Окрім того, Індійський океан багатий на рибні ресурси, сировину й енергію для промисловості. З населенням близько 2 млрд. узбережжя океану також є потенційним світовим ринком [1].

Важливість АРСІО зумовлена трьома факторами:

1) стратегічним географічним розташуванням Індійського океану. Оскільки взаємопов'язаність є основою для співпраці країн на сучасному етапі, то відсутність багатостороннього співробітництва в океані є прогалиною, яку потрібно заповнити. Індія, Індонезія та Австралія є ключовими членами АРСІО, які активно просуваються в цьому напрямі;

2) партнери з діалогу АРСІО (США, КНР, Єгипет, Франція, Німеччина, Японія, Великобританія) є важливими гравцями, які сприяють розвитку асоціації як структури зі встановленими правилами гри. КНР, зокрема, є одним із найактивніших партнерів організації, що свідчить про стратегічну важливість АРСІО для провідних держав світу;

3) багатостороннє співробітництво в регіоні АРСІО охоплює фінансово й технологічно навантажені галузі. Подолання розриву між членами організації АРСІО потребує підтримки та дотримання зобов'язань на високому рівні, що необхідно для стимулювання фінансових надходжень і, відповідно, отримання суттєвих результатів у пріоритетних сферах співпраці [6].

Ці три аспекти співзвучні з баченням президентом Джоко Відодо Індонезії як «морської точки опори». Протягом десятиліть головна увага індонезійської дипломатії була звернена на АСЕАН і регіон Східної Азії. Це закономірно, зважаючи на тісні економічні зв'язки між Індонезією та країнами Східної Азії. У зв'язку з важливістю Індійського океану й відсутністю архітектури безпеки в цьому регіоні Індонезія вбачає для себе необхідність проектувати свою зовнішню політику в західному напрямку та посилити активність у районі Індійського океану. Новаторською ідеєю Джоко Відодо стало позиціонування Індонезії надалі як «глобальної морської осі», що сприятиме більшому зв'язку між Тихим та Індійським океанами й перетворить державу на ключового гравця в забезпеченні стабільності в цьому регіоні. Для досягнення цієї цілі новий президент має намір збільшити морський потенціал Індонезії для гарантування безпеки в таких стратегічних ділянках Індійського океану, як Малакська, Зондська та Ломбоцька протоки [7].

Крім того, Джакарта прагне створити інституції й виробити норми, які б пов'язали Тихий та Індійський океани. Основними країнами, які керівництво Індонезії планує залучити до участі в цій ініціативі, є держави середньої потужності, такі як Індія, Австралія й ПАР, з огляду на їхній високий інтерес до Індійського океану та вплив у регіоні. Індія – найбільша в економічному плані країна Південної Азії. ПАР відіграє суттєву роль на африканському континенті й має перебрати на себе головування в АРСІО у 2017–2019 рр. Австралія також зацікавлена у створенні регіональної архітектури в Індійському океані. Стратегія Джоко Відодо свідчить про суттєві зміни зовніш-

ньополітичного курсу, що так чи інакше матиме вплив на відносини з іншими країнами регіону. Однак, щоб відігравати ефективну та конструктивну роль, Індонезії потрібно добре усвідомлювати природу регіону Індійського океану й те, який внесок вона може зробити в розбудову та зміцнення багатосторонніх форматів співробітництва [2].

Індонезія розпочала своє дворічне головування в АРСІО наприкінці 2015 р., замінивши Австралію. Джакарта має намір посилити регіоналізм уздовж узбережжя Індійського океану та використовувати трансконтинентальний торговельний шлях, який стає все привабливішим, щоб заявити про себе як про потужну морську державу. Політика Індонезії дасть змогу поставити на порядок денний наступних двох років такі питання, як забезпечення безпеки на морі і скорочення розриву між розвиненими та слаборозвиненими країнами в регіоні [7]. Міністерство морських справ і рибальства оголосило про план прийняття всеосяжного документа із захисту прав людини в секторі рибальства як спосіб скоротити масштаби злочинів у цій сфері. Стратегічні геополітичні інтереси й нетрадиційні загрози безпеці, такі як незаконний і нерегульований рибний промисел, торгівля людьми та стихійні лиха, зумовили необхідність активізації процесів регіональної інтеграції. Потрібно поліпшити якість транспортних мереж по всьому регіону, гармоніювати правила й поглибити міжлюдські контакти [8].

Останніми роками докладено зусиль для зміцнення організації. Під час свого головування в АРСІО Австралія висунула ініціативи економічного співробітництва, такі як IORA Business Week та економічна декларація, якою засновано фонд у розмірі 1 млн \$ для стимулювання економічної діяльності в регіоні Індійського океану. Найважливішим є те, що АРСІО починає визнавати морську безпеку як один зі своїх основних пріоритетів, про що зазначено на 14-й нараді Ради міністрів АРСІО в Перті в жовтні 2014 р. [9]. Зважаючи на те, що Індонезія має великий досвід у просуванні миру та співробітництва в рамках АСЕАН і Русі неприєднання, одним з ініціаторів якого вона була, Джакарта може відігравати важливу роль у зміцненні АРСІО як регіонального форуму та разом з іншими країнами вживати заходів для реалізації домовленостей, укладених у Перті.

Очевидним є те, що для уникнення суперництва за регіональний вплив необхідно докласти великих зусиль із підтримання стабільності в Індійському океані. Будучи загальноновизнаним прихильником регіоналізму в Південно-Східній Азії, Індонезія цілком може стимулювати те саме в Індійському океані. Як перша серед рівних в АСЕАН Індонезія прагне просувати нормотворчу діяльність шляхом ініціювання значної кількості документів на зразок Хартії АСЕАН. Одним із найважливіших є Договір про дружбу і співробітництво 1976 р., який став

центрального елементом для зміцнення миру і співпраці в Південно-Східній Азії. Разом з іншими країнами АСЕАН Індонезія також успішно залучила найбільші держави Тихого океану до участі в Східноазійських самітах, які проводяться під егідою АСЕАН [1].

У зв'язку з цим важливим кроком і досягненням Індонезії можна вважати те, що лідери і представники 21 держави-члена АРСІО підписали 7 березня 2017 р. в ході саміту Джакартську угоду під назвою «Просування регіонального співробітництва задля мирного, стабільного та процвітаючого Індійського океану», яка покликана закласти основу й визначити напрями співпраці організації в наступні роки. У документі держави заявили про своє зобов'язання розвивати морську безпеку в регіоні, стимулювати торгівлю та інвестиційне співробітництво, сталий розвиток рибальства, управління ризиками, зміцнення академічної, наукової й технологічної взаємодії країн, туризм і культурні обміни. Джакартська угода також спрямована на подолання нетрадиційних викликів, таких як незаконне та нерегульоване рибальство, торгівля людьми, наркотиками, незаконна міграція й піратство, які Індонезія намагається вирішити й в рамках АСЕАН [10].

Міністр закордонних справ Індонезії Ретно Марсуді заявила, що з метою імплементації пріоритетних цілей, визначених Джакартською угодою, країни-учасниці АРСІО прийняли також План дій на 2017–2021 рр., у якому відображені різні коротко-, середньо- та довгострокові ініціативи на найближчі роки. Окрім цього, члени організації узгодили Декларацію про запобігання тероризму й насильницькому екстремізму та боротьбу з ними (2017), яка посилює прагнення до співробітництва для подолання цих загроз, включаючи кооперацію, діалог, обмін інформацією, боротьбу з терористичною ідеологією та екстремізмом. Країни також налаштовані розповсюджувати такі цінності, як толерантність і різноманітність як норми для взаємодії в регіоні Індійського океану [10].

Позиціонуючи себе як глобального гравця, націленого на забезпечення миру та стабільності поряд зі збереженням свободи від будь-якого тиску з боку великих держав, Індонезія намагається запровадити конструктивну взаємодію серед членів АРСІО й діалогових партнерів організації, аби отримати змогу проводити свою традиційну «вільну та незалежну» зовнішню політику. Перший в історії функціонування організації саміт у Джакарті, низка попередніх зустрічей у Паданзі й на Балі, починаючи з 2011 року, та активність Індонезії на офіційних зустрічах вищих посадових осіб й академічних форумах АРСІО демонструють готовність Джакарти зробити співробітництво в рамках цієї організації важливим пунктом зовнішньої політики країн регіону в наступні роки [6].

Незважаючи на це, особливо відчутного прогресу в діяльності АРСІО не спостерігається, оскільки вона зіштовхується принаймні з трьома основними проблемами:

1. АРСІО не є ефективною інституцією. Перед нею була поставлена досить амбітна мета – охопити занадто багато складних питань, включаючи морську безпеку, інвестиції й торгівлю, управління рибальством, культурний обмін і багато іншого. З моменту свого створення в 1997 р. вона була не в змозі ефективно працювати в усіх цих сферах. Крім того, члени організації є слабкими в економічному та інституційному сенсах, лише Австралія та Сінгапур є розвиненими державами. Це суттєво ускладнює процес імплементації рішень та інколи можливість деяких членів бути присутніми на зустрічах, що проводяться в рамках організації [5].

2. В Індійському океані не вистачає регіональної ідентичності й високим є рівень недовіри. Суттєві відмінності між країнами створюють проблеми при спробах визначити спільний інтерес. Обмежене співробітництво з безпекових питань і військові навчання не є достатніми для підтримання балансу сил у регіоні. Щоправда, є деякі спільні ініціативи безпекової співпраці за межами АРСІО, запропоновані Індією, такі як Міланська ініціатива та Військово-морський симпозиум Індійського океану, однак вони спрямовані на вирішення оперативних питань, а не політичних чи стратегічних. Важливо й те, що укладені домовленості не дають достатньо можливостей відігравати конструктивну роль позарегіональним силам, таким як Китай, Сполучені Штати та деякі інші країни, які стали партнерами з діалогу АРСІО [7].

3. Країнам Індійського океану не вистачає політичної волі, щоб створити ефективну регіональну організацію. Зустрічі найвищого рівня в АРСІО до недавнього часу проводилися Радою міністрів закордонних справ, а не главами урядів. Крім того, не всі країни Індійського океану є членами організації, наприклад, Пакистан, М'янма, Саудівська Аравія, Східний Тимор та Мальдіви. Передусім це стосується Пакистану, проти членства якого категорично виступила Індія, незважаючи на те що він має морські кордони з іншими державами-членами АРСІО та залучений у програми стратегічного співробітництва з Китаєм. Тому організація сприймається деякими членами як платформа для силової конкуренції [4].

Усвідомлюючи стратегічне значення й багатство природних ресурсів Індійського океану, багато узбережних країн вступають у глобальну конкуренцію та нарощують морські потужності для забезпечення своїх національних інтересів у цьому регіоні. Однак морське будівництво в Індійському океані породжує загрозу потенційного конфлікту, навіть незважаючи на те що члени АРСІО домовились вирішувати проблеми, з якими зіштовхуються країни регіону, виходячи з принципів суверенітету, рівності, територі-

альної цілісності, невтручання у внутрішні справи, мирного співіснування і взаємної вигоди [3].

Прибережні й острівні держави роблять кроки зі зміцнення своїх військово-морських можливостей. Наприклад, у 2014 р. Індія виділила 5,8 млрд. дол. США на модернізацію й розширення свого військово-морського флоту, ставши лідером за військовими витратами в регіоні Індійського океану. Серед інших цілей гроші були використані для завершення будівництва авіаносця *Vikrant* і активування реактора на борту підводного човна *Arihant* [2]. Тим часом Китай активно займається розбудовою портів у М'янмі, Бангладеш, Пакистані, на Сейшельських і Мальдівських островах. Хоча китайські високопосадовці наполягали, що ці порти будуються виключно для комерційних цілей, військові контакти Китаю, що зростають, і надання ним економічної допомоги країнам регіону ставить питання про його довгострокові амбіції в Індійському океані. Проблема військово-морського будівництва ускладнюється іншими загрозами, такими як піратство, зокрема біля берегів Сомалі, існування держав, які не є учасниками ДНЯЗ, і невизначене майбутнє військової бази США на о. Дієго-Гарсія. Цей комплекс безпекових викликів, що збільшується, не піддається належному контролю [8].

З погляду перспектив для Індонезії, то, порівнюючи регіональну архітектуру безпеки Тихого й Індійського океанів, можна спостерігати деякий контраст. Поряд із невіршеними вузлами суперечностей у Східній Азії, напруженістю в Південно-Китайському морі та проблемою островів Сенкаку діяльність багатосторонніх форумів на зразок АСЕАН та АТЕС закладає міцну основу для співробітництва країн Східної Азії на основі взаємних інтересів [5]. Що стосується Індійського океану, то тут формат взаємодії з безпекових питань розвинений досить слабо. Асоціація регіонального співробітництва Південної Азії (СААРК) постійно наштовхується на індійсько-пакистанське суперництво, тому завдання з урегулювання складних відносин в Індійському океані покладається на АРСІО, що одночасно є можливістю та викликом для Індонезії як одного з лідерів у цьому регіоні.

Отже, враховуючи все вище зазначене, можна зробити такі висновки. Асоціація регіонального співробітництва Індійського океану широко підтримується індонезійськими дипломатами як структура, що варта уваги морської держави, якою є Індонезія, а тому участь Джакарти в її діяльності й особливо в тому, що стосується формування нормативної бази співробітництва держав-членів і розбудови архітектури безпеки, ймовірніше, продовжиться й після президентства Джоко Відодо.

Тим не менше, автор не вважає, що цей вектор у найближчі роки стане пріоритетнішим для Джакарти, аніж забезпечення її лідерства в АСЕАН та вирішення проблем її функціонування. В АРСІО

Індонезія може зіштовхнутись із труднощами, оскільки держави-члени організації мають власні підходи до реалізації цього проекту. Тому президент країни Джоко Відодо постане перед необхідністю ретельно узгоджувати інтереси ключових держав, і те, наскільки успішно він це робитиме, безпосередньо впливатиме на авторитет Індонезії та її політичну вагу.

У зв'язку з цим перспективним напрямом дослідження є можливість формування архітектури безпеки й форматів співробітництва в ширшому Індо-Тихоокеанському регіоні та реалізації в цьому контексті багатосторонньої дипломатії Індонезії як середньої держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. An Indonesian Perspective on the Indo-Pacific // Keynote Address by H.E. Dr. R.M. Marty M. Natalegawa Minister For Foreign Affairs Republic of Indonesia at the Conference on Indonesia. – Washington DC, 16 May 2013. – 5 p.
2. Santikajaya Awidya. Indonesia: A Potential Leader in the Indian Ocean // *The Diplomat*. – December 12, 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://thediplomat.com/2014/12/indonesia-a-potential-leader-in-the-indian-ocean/>.
3. Shekhar Vibhanshu. Indonesia's Rise: Seeking Regional and Global Roles // *Indian Council of World Affairs*. – New Delhi, 2015. – 241 p.
4. Willis David. Indonesia's Choice: Not the Indian Ocean, But Bilateralism // *The Diplomat*. – March 14, 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://thediplomat.com/2017/03/indonesias-choice-not-the-indian-ocean-but-bilaterialism/>.
5. Dinarto Dedi. Is Indonesia Choosing the Indian Ocean Rim Association Over ASEAN? // *The Diplomat*. – March 09, 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://thediplomat.com/2017/03/is-indonesia-choosing-the-indian-ocean-rim-association-over-asean/>.
6. Wisnu Dinna. From ASEAN to IORA // *The Jakarta Post*. – March 08, 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thejakartapost.com/aca/demia/2017/03/08/from-asean-to-iora.html>.
7. Gindarsah Iis, Priamarizki Adhi. Indonesia's Maritime Doctrine and Security Concerns // *RSIS Indonesia Programme*. – April 9, 2015. – 15 p.
8. Shekhar Vibhanshu, Liow Joseph Chinyong. Indonesia as a Maritime Power: Jokowi's Vision, Strategies, and Obstacles Ahead. – November, 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.brookings.edu/research/articles/2014/11/indonesia-maritime-liow-shekhar>.
9. Tama Salim. RI to enhance regionalism as new chair of IORA // *The Jakarta Post*. – October 22, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thejakartapost.com/news/2015/10/22/ri-enhance-regionalism-new-chair-iora.html>.
10. Ministry of Foreign Affairs Republic of Indonesia. IORA Leaders Sign Jakarta Concord. – March 7, 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kemlu.go.id/en/berita/Pages/iora-leaders-sign-jakarta-concord.aspx>.